

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně JUDr. Milady Tomkové a soudců JUDr. Bohuslava Hnízдила a JUDr. Brigity Chrástilové v právní věci **žalobkyně: O. P.**, zastoupena JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem, se sídlem Praha 9, Mansfeldova 792/3, proti **žalované: Česká správa sociálního zabezpečení**, se sídlem Praha 5, Křížová 25, v řízení o kasační stížnosti žalobkyně proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 31. 1. 2005, č. j. 12 Ca 58/2004 - 20,

takto:

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 31. 1. 2005, č. j. 12 Ca 58/2004 - 20, **se ruší** a věc **se vrací** tomuto soudu k dalšímu řízení.

Odůvodnění:

Žalobkyně napadá kasační stížností shora uvedený rozsudek Městského soudu v Praze, kterým byla zamítnuta žaloba proti rozhodnutí žalované ze dne 8. 9. 2004, č. j. X/B, jímž žalovaná zamítla žádost žalobkyně o poskytnutí jednorázové peněžní částky podle zákona č. 261/2001 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky účastníkům národního boje za osvobození, politickým vězňům a osobám z rasových nebo náboženských důvodů soustředěných do vojenských pracovních táborů a o změně zákona č. 39/2000 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům československých zahraničních armád a spojeneckých armád v letech 1939 až 1945 (dále jen „zákon“). Žalovaná žádost o poskytnutí jednorázové peněžní částky zamítla z jediného důvodu, a to proto, poněvadž neshledala, že by žalobkyně (dále jen „stěžovatelka“) splňovala podmínky stanovené zákonem pro osobu oprávněnou v postavení vdovy po politickém vězni, neboť jejich manželství nebylo uzavřeno v době věznění zemřelého manžela.

V kasační stížnosti stěžovatelka napadá rozsudek městského soudu pro nesprávné právní posouzení věci; domnívá se, že bylo-li její manželství uzavřeno v době mezi dvěma vězňenými jejího zemřelého manžela, po němž je vdovou, pak splňuje podmínky, jež zákon vyslovil slovy, že manželství muselo být uzavřeno „během věznění“, neboť v případě jejich manželství byl manžel vystaven trvalé persekuci jako příslušník náboženské menšiny, byl dvakrát odsouzen a vykonal tresty odnětí svobody, poprvé za odepření vojenské služby, podruhé za náboženskou činnost, přičemž při vyměřování druhého trestu se přihlíželo k prvnímu odsouzení, takže stěžovatelka, která s takto postiženým mužem uzavřela manželství krátce po skončení prvního trestu odnětí svobody, byla negativně postižena rovněž. Stěžovatelka vyjadřuje v kasační stížnosti názor, že oprávněnou osobou má být vdova, jejíž manželství bylo uzavřeno před propuštěním manžela z jeho věznění, a to bez ohledu na to, jakým trestem období nezákonného věznění započalo. Připomíná pak nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 187/2000, jenž odsoudil pozitivně právní dogmatismus při výkladu rehabilitačních předpisů a odkázal na rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 54 Cad 95/2004, jenž se vyslovil při extenzivní výklad norem upravujících odškodnění křivd, jsou-li pochybnosti při výkladu, a to ve prospěch občana.

Žalovaná ve vyjádření ke kasační stížnosti pouze odkázala na obsah svého vyjádření k žalobě.

Pro posouzení uplatněné kasační námitky není třeba z důvodu procesní ekonomie rakapitulovat obsah dvou správních spisů, které žalovaná vede ve věci odškodnění podle zákona, a to jak pokud jde o nárok zemřelého manžela stěžovatelky, tak její nárok jako vdovy po něm; ostatně obsah těchto správních spisů je správně rekapitulován v napadeném rozsudku městského soudu a účastníkům je znám. Pro projednávanou věc, jejíž předmět je dán rozhodnutím žalované a posouzením právní otázky městským soudem, je tedy určující pouze to, že zemřelému manželovi stěžovatelky byla rozhodnutím ze dne 5. 2. 2002, č. j. X/B, přiznána jednorázová peněžní částka podle zákona z důvodu věznění z politických důvodů v době od 24. 3. 1955 do 4. 7. 1957, ve výši 135 000 Kč (120 000 Kč za jeden rok věznění a 15 000 Kč za dalších 15 měsíců věznění); stěžovatelčin manžel rozhodnutím 11. 2. 2002 převzal, načež 12. 2. 2002 zemřel. Stěžovatelka pak podáním ze dne 23. 12. 2002 doručeným žalované 30. 12. 2002 (podaným právním zástupcem, kterému udělila dne 30. 7. 2002 plnou moc) požádala, aby „na základě původní žádosti pana P. byl jeho pozůstalé manželce O. P. vyplacen doplatek k jednorázové částce“, a to na základě zrušení rozsudku ze dne 9. 7. 1952, sp. zn. Vt 11/52 – k tomuto podání bylo připojeno usnesení Okresního soudu Plzeň – město ze dne 25. 11. 2002, sp. zn. 10 Nt 268/2002, kterým byla podle § 278 odst. 1 trestního řádu povolena obnova řízení ve věci rozsudku z roku 1952 a tento rozsudek byl ve výroku II. tohoto usnesení zrušen (rozsudek Vt 11/52 ze dne 9. 7. 1952 jakož i další rozhodnutí na něj obsahově navazující). Žalovaná pak rozhodnutím ze dne 28. 3. 2003, č. j. X, rozhodla, že „dodatečnou žádost o poskytnutí částky pro manžela F. P. zamítá“, neboť rozhodnutí č. j. Vt. 11/52 ze dne 9. 7. 1952 nebylo zrušeno podle zákona o soudní rehabilitaci, ani podle zákona o protiprávnosti komunistického režimu. K podané žalobě Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 10. 7. 2004, č. j. 10 Ca 130/2003 – 20, toto rozhodnutí zrušil z procesních důvodů, neboť žalované vytkl, že nepřihlédla k usnesení Okresního soudu Plzeň-město ze dne 31. 12. 2002, sp. zn. 3 T 135/2002, kterým bylo zastaveno trestní stíhání F. P. pro skutek obsažený v rozsudku ze dne 9. 7. 1952, sp. zn. Vt 11/52 (odmítl vykonat vojenskou přísahu a odmítl vykonávat vojenskou službu se zbraní, přičemž se odvolával na své náboženské přesvědčení). Uložil žalované, aby toto usnesení Okresního soudu Plzeň-město posoudila, upřesnila období, za které má být jednorázová částka požadována, přičemž měla posoudit i další zákonné podmínky dle § 2 odst. 2 zákona. Městský soud posoudil podání stěžovatelky

z 23. 12. 2002 jako žádost vdovy o poskytnutí jednorázové částky podle zákona (*pozn. Nejvyššího správního soudu: městský soud tak patrně učinil veden snahou po maximální příznivosti posouzení věci pro stěžovatelku, neboť dne 31. 12. 2002 končila dle § 3 odst. 2 zákona lhůta, která byla lhůtou propadnou, pro uplatnění nároků podle tohoto zákona*). Žalovaná pak v dalším řízení zjistila, že sňatek mezi stěžovatelkou a zemřelým F. P. byl uzavřen 1. 5. 1954, přičemž z potvrzení příslušného orgánu vězeňské správy plyne, že zemřelý manžel byl vězněn od 22. 1. 1952 do 21. 7. 1953, tedy k uzavření manželství došlo po propuštění z vězení. Zákon se však podle názoru žalované vztahoval pouze na vdovy, jejichž manželství bylo s vězněným uzavřeno v době věznění, nikoliv poté, co věznění skončilo. Proto rozhodnutím ze dne 8. 9. 2004, č. X/B, žádost stěžovatelky zamítla, aniž se zabývala dalšími podmínkami nároku na jednorázovou peněžní částku stanovenými zákonem.

Ze soudního spisu Městského soudu v Praze sp. zn. 12 Ca 58/2004 plyne, že tento soud žalobu podanou proti poslední uvedenému rozhodnutí zamítl, neboť právní názor žalované shledal správným. Zdůraznil přitom, že dle jeho názoru chtěl zákonodárce rozšířením osobního rozsahu normy i na rodinné příslušníky odčinit útrapy, kterými tyto osoby prošly během věznění svého rodinného příslušníka. Věznění, kterým prošel F. P. před uzavřením manželství se stěžovatelkou, nemělo negativní dopad na stěžovatelku. Tuto situaci nelze zaměnit se situací, kdy k uzavření manželství došlo během výkonu trestu. Proto žalobu zamítl jako nedůvodnou.

Nejvyšší správní soud přezkoumal napadený rozsudek vázán rozsahem a důvody kasační stížnosti (§ 109 odst. 2, 3 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, dále jen „s. ř. s.“), a shledal kasační stížnost důvodnou. Uplatněný důvod nutno podřadit pod § 103 odst. 1 písm. a) s. ř. s., jenž může být namítán, pokud soud posoudí určitou právní otázku nesprávně; onou nesprávností může být aplikace právní normy, která na správně zjištěný skutkový stav nedopadá, anebo aplikace normy sice správně, jejíž výklad však nemůže Nejvyšší správní soud z hledisek nároků na interpretaci norem jím zastávaných, přijmout. O posléze uvedený případ jde v posuzované věci. Nejvyšší správní soud posuzuje věc na principech založených s. ř. s. jako soud kasační, nemůže tedy svým výkladem nahrazovat posouzení otázek, které nebyly předmětem ani správního rozhodnutí, ani pozornosti městského soudu. Proto se přezkum může pohybovat pouze v mezích napadeného správního aktu a právního názoru zaujatého městským soudem. Právní názor městského soudu sice může ve svém rozhodnutí do určité míry korigovat, avšak to jen za situace, kdy by se tato korekce nedotkla samého výroku rozhodnutí.

Vdova po politickém vězni může podle zákona být oprávněnou osobou, pokud je občanem České republiky, její manželství trvalo po celou dobu věznění či vzniklo během věznění, jejíž manžel, který měl status politického vězně, kdykoliv později zemřel. Politickým vězněm byli zákonem uznáni občané, kteří byli vězněni mezi 25. 2. 1948 a 1. 1. 1990 a u kterých bylo rozhodnutí o jejich věznění zcela nebo částečně zrušeno podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci nebo podle zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu (§ 2, § 3 odst. 1 zákona). Podle § 4 odst. 4 se celková doba věznění u politických vězňů počítá; výše jednorázové částky pro politického vězně při věznění delším než jeden rok činí 120 000 Kč, za každý další měsíc se výše částky zvyšuje o 1000 Kč (§ 5 odst. 2 zákona). Výše jednorázové částky podle § 5 odst. 2 činí pro vdovu po politickém vězni vždy její polovinu.

Předmětem rozhodnutí žalované bylo posouzení jediné z podmínek stanovených zákonem, a to, zda manželství stěžovatelky „vzniklo během věznění“, když bylo zcela

ze skutkových okolností zřejmé, že manželství netrvalo „celou dobu“ věznění. Věznění F. P. se odehrálo jednak v období od 22. 1. 1952 do 21. 7. 1953 - rozhodnutí o vině a trestu bylo zrušeno k podnětu stěžovatelky podaného dne 30. 8. 2002 cestou povolené obnovy řízení podle § 278 trestního řádu, přičemž poté příslušný okresní soud (31. 12. 2002, sp. zn. 3 T 135/2002) vyslovil, že F. P. byl „per analogiam § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci účasten soudní rehabilitace - jednak v období od 24. 3. 1955 do 4. 7. 1957, přičemž rozhodnutí, na jehož základě tento trest konal, bylo zrušeno postupem podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci (usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. 1. 1991 sp. zn. 2 Rt 29/91). Z oddacího listu obsaženého ve správním spise plyne, že manželství F. P. a O. P. narozené 00 bylo uzavřeno 1. 5. 1954. Stěžovatelčin manžel by tedy vězněn dvakrát, v letech 1952 - 1953 a v letech 1955 - 1957, přičemž vždy se jednalo o věznění za trestné činy, které podléhaly soudní rehabilitaci podle zákona č. 119/1990 Sb. Manželství stěžovatelky s F. P. bylo uzavřeno v období mezi těmito dvěma vězněními. Nejvyšší správní soud ve své ustálené judikatuře mnohokrát uvedl, že uzavření manželství poté, co byl politický vězeň propuštěn z vězení, nemůže učinit z jeho vdovy oprávněnou osobu ve smyslu zákona a založit jí nárok na jednorázovou částku jako výraz určitého odškodnění za útrapy, jimž měli být společně vystaveni v důsledku věznění (srov. kupř. rozsudek sp. zn. 5 A 514/2002, sp. zn. 2 A 1061/2002, sp. zn. 5 A 518/2002, www.nssoud.cz). V posuzované věci jde však o opakované věznění, kdy v případě, že by se jednalo o rehabilitované doby, bylo by je nutno posuzovat vcelku a pro účely výše příslušející částky by bylo nutno doby počítat (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 5 A 522/2002 publikovaný pod č. 105/2004 Sb. NSS). Jestliže tedy zákon v § 2 odst. 2 při formulaci osobního rozsahu normy hovoří o „celé době věznění“ v souvislosti s podmínkou trvání manželství, pak v kontextu ust. § 4 odst. 4 (celková doba věznění se počítá) a výši plnění upraveného v § 5 závislého na „celkové době věznění“, tedy sečtené době, nutno, a to i s ohledem na potřebu zachovat alespoň v možné míře rovnost určitých skupin vdov před zákonem, podmínku „vzniku manželství během věznění“ vyložit extenzivně tak, že postačí, pokud manželství vzniklo v době mezi dvěma vězněními, přičemž trvalo po celou dobu následujícího věznění. Jiným výkladem, tedy přísně trvajícím na doslovném znění zákona, by totiž podle názoru Nejvyššího správního soudu došlo k neodůvodněnému zvýhodnění těch vdov, jejichž manželství bylo uzavřeno během věznění, byť například v posledním roce výkonu desetiletého trestu odnětí svobody. V těchto případech by žádná pochybnost o oprávněnosti nároku takové vdovy, při splnění ostatních podmínek, nebyla. Přitom v případech, jako byl stěžovatelčin, kdy vstoupila do manželství s osobou, která byla pro své náboženské přesvědčení předmětem persekuce, bylo lze předpokládat, že státní moc bude v tomto svém jednání pokračovat, což se v projednávané věci i stalo. Zákon navíc, přes veškeré nedostatky v konzistentnosti vyjadřování, uvažuje vždy o době věznění jako o celku, době sečtené. Nejeví se jako racionálním výklad, že by v případě opakovaného věznění měla být vyloučena z nároku vdova, jejíž sňatek byl uzavřen v mezidobí mezi vězněními, na rozdíl od vdovy, která sňatek uzavřela v době, kdy byl trest vykonáván (být by se například jednalo o sňatek uzavřený z časového hlediska při posledním věznění v jeho závěru). Nejvyšší správní soud nepřehlédl, že stěžovatelce bylo v průběhu věznění jejího manžela v letech 1952 - 1953 X let a že XY rok věku dovršila krátce před propuštěním F. P. z vězení v roce 1953, nicméně za situace, kdy zákon ani pro případy uzavření manželství během věznění nekladal podmínku, aby pozdější vdova byla způsobilá (podle tehdy platných předpisů bylo od 1. 1. 1950 možno uzavřít sňatek v 18 letech) uzavřít manželství po celou dobu věznění, bylo nutno od této skutečnosti při výkladu abstrahovat, a to i s vědomím že zákonodárce zde upravil materii rehabilitační.

Nejvyšší správní soud tedy shledal, že městský soud vyložil sice správnou právní normu, leč její výklad založil na předpokladu, že vdova musela sdílet po celou dobu věznění osud politického vězně, přičemž však nevzal dostatečně v úvahu, že sám zákon za jistých okolností předvídal, že tomu tak nebude vždy a ve všech případech. V posuzované věci Nejvyšší správní soud zohlednil i kontext příslušné právní úpravy a okolnosti konkrétního případu; přestože při výkladu musel užít i ustanovení předvídající sčítání dob věznění, nemohl prejudikovat pro tuto konkrétní právní věc i závěr ohledně skutečnosti a podmínky, zda doba věznění v letech 1952 – 1953 byla dobou „rehabilitovanou“, jak vyžadoval zákon, neboť tuto otázku prozatím soud I. stupně nezkoumal.

Poněvadž Nejvyšší správní soud shledal kasační stížnost důvodnou, napadený rozsudek zrušil a věc vrátil městskému soudu k dalšímu řízení (§ 110 odst. 1 s. ř. s.). Městský soud je právním názorem zde vysloveným v dalším řízení vázán. V dalším řízení rovněž bude rozhodnuto o nákladech řízení o kasační stížnosti.

Jakkoli Nejvyšší správní soud shora uvedl, že závazně se může vyslovit pouze k právní otázce, jež byla předmětem řízení u městského soudu, cítí nutnost vyslovit obiter dictum dvě poznámky: jednak považuje za zcela nemožné, aby stěžovatelka uvažovala o tom, (jak plyne z podání jejího právního zástupce založených ve správním spise), že za dobu věznění politického vězně zákon umožňuje přiznat dvojí plnění, a to jednak tomuto politickému vězni, a po jeho smrti jeho vdově. Zákon je konstruován na principu konkurence těchto nároků, byť nikoli *expressis verbis* jasně vyjádřeném, tj., že jednorázová peněžní částka přináleží za dobu věznění buď politickému vězni, anebo jinému oprávněnému. Pokud nebyla za celou dobu věznění přiznána politickému vězni, lze, při splnění zákonem předvídaných podmínek, přiznat nárok jinému oprávněnému, ale pouze a jedině ve „zbývajícím“ rozsahu (srov. již shora zmiňovaný rozsudek Nejvyššího správního soudu judikující jasně pravidla pro sčítání dob věznění, z nějž například plyne, že částku 120 000 Kč je možno přiznat pouze jednou, a to za první rok sečtené doby věznění, a poté již lze přiznávat jen částku 1000 Kč za každý měsíc věznění, byť se jednalo o několik případů věznění v letech 1948 - 1990). Oprávnění vdov předvídané zákonem vycházelo jasně z předpokladu, že buď v době zákonem vymezené pro uplatnění nároku žije politický vězeň, o jehož nárok primárně šlo, a tento včas uplatněný nárok přecházel na dědice, anebo politický vězeň již v době přijetí tohoto zákona nežil a jako oprávněná osoba nastupovala jeho vdova, v definici zákonem pojaté relativně přísně. Mezní případy, kdy část nároku uplatnil politický vězeň a část jeho vdova nebylo lze vyloučit, zejména s ohledem na věk oprávněných osob a odstup od doby věznění zejména v padesátých letech, nicméně lze zcela z úmyslu zákonodárce vyloučit, že by usiloval o duplicitní plnění za tutéž dobu věznění, tedy že by přiznával plnění za tutéž dobu jak politickému vězni (jehož včas uplatněné nároky přecházely na dědice), tak posléze vdově.

Přestože Nejvyšší správní soud nemůže předjímat a ani mu to nepřísluší, rozhodnutí žalované, pokud jde o důvodnost nároku stěžovatelky s ohledem na způsob „rehabilitace“ věznění F. P. v letech 1952 - 1953, považuje za nutné upozornit na rozsudek svého rozšířeného senátu sp. zn. 3 Ads 33/2004 publikovaný pod č. 723/2005 Sb.NSS, jenž se zabýval důsledky usnesení soudů, jež vyslovovaly účast některých osob na soudní rehabilitaci „per analogiam“. Pro nároky na jednorázové peněžní částky podle zde posuzovaného zákona nelze odhlédnout ani od nálezů Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 792/02 ze dne 1. 3. 2004, jenž zřetelně vyslovil názor na ústavnost postupu soudů v trestním řízení, pokud odmítly povolit obnovu řízení (návrh na povolení obnovy zamítly) v případech skutkově zcela shodných s projednávanou věcí - Ústavní soud ústavní stížnost

proti zamítavému výroku trestních soudů ve věci povolení obnovy řízení zamítl, popřípadě odmítl. Ústavní soud vyslovil (a to i v dalších věcech, například sp. zn. IV. ÚS 178/03 ze dne 15. 4. 2004), že jedná-li se o trestný čin, na který se vztahovala rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., byl politický vězeň (ostatní oprávněné osoby) oprávněn podat návrh na přezkumné řízení a pokud tak neučinil, nemůže se dovolávat zákona č. 198/1993 Sb., ale rovněž tak nelze vadná rozhodnutí z minulých let napravovat cestou obnovy řízení podle § 278 trestního řádu.

Poučení: Proti tomuto rozsudku **nejsou** opravné prostředky přípustné.

V Brně dne 7. června 2006

JUDr. Milada Tomková
předsedkyně senátu